

Makiawelizm, narcyzm, psychopatia: ciemna triada jako próba opisanego osobowości eksploatatora

Potrzeba przynależności, nawiązywania więzi społecznych oraz tworzenia silnych i stabilnych związków jest jedną z podstawowych ludzkich potrzeb¹. Dobre, satysfakcjonujące relacje z innymi ludźmi są uważane za najważniejszy z wyznaczników dobrostanu. I odwrotnie: brak lub niska jakość bliskich związków może stanowić zagrożenie dla zdrowia i satysfakcji życiowej, a także oddziaływać negatywnie na rozwój. Abraham H. Maslow uważał, że dopiero kiedy potrzeby podstawowe (między innymi przynależności i miłości) są zaspokojone, człowiek może wkroczyć na drogę samorealizacji². Dobre relacje z ludźmi przyczyniają się także do osiągnięcia celów instrumentalnych jednostki dzięki wsparciu, jakie otrzymuje.

Jednym z czynników wpływających na liczbę i jakość relacji społecznych dorosłego człowieka jest konstelacja jego cech osobowości. Gdy analizujemy wymiary osobowości, wykorzystując dominujący obecnie paradygmat teorii cech³, możemy z łatwością zidentyfikować cechy, które

¹ R.F. Baumeister, M.R. Leary: *The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as Fundamental Human Motivation*. „Psychological Bulletin” 1995, vol. 117, s. 497–529.

² A.H. Maslow: *Motywacja i osobowość*. Tłum. P. Sawicka. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1990.

³ P.T. Costa, R.R. McCrae: *Osobowość dorosłego człowieka. Perspektywa teorii pięcioczynnikowej*. Tłum. B. Majczyna. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005; M.C. Ashton, K. Lee: *Empirical, Theoretical, and Practical Advantages of the HEXACO Model of Personality Structure*. „Personality and Social Psychology Review” 2007, vol. 11.

potencjalnie sprzyjają dobrym kontaktom z ludźmi. Ekstrawersja decyduje o tym, że w grupie czujemy się swobodnie, a nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów nie sprawia nam kłopotów. Ugodowość wpływa na jakość relacji, zapewniając partnerskie stosunki, oparte na kooperacji i wzajemnym poszanowaniu. Natomiast Uczciwość (*Honesty*) sprawia, że osoba respektuje normy współżycia i jest godna zaufania. Można powiedzieć, że wskazane cechy zbliżają nas do ludzi i są składnikami „jasnej”, społecznie akceptowanej strony osobowości.

Opisano także inne cechy osobowości, których wpływ na kontakty z innymi ludźmi jest zgoła odmienny, sprzyjają one bowiem egoistycznym i antyspołecznym zachowaniom, zdecydowanie nie służą też utrzymywaniu bliskich, ciepłych i trwałych relacji. Cechy te, w ostatnich latach badane razem jako ciemna triada, to makiawelizm, subkliniczny narcyzm i subkliniczna psychopatia. Celem postawionym w niniejszym opracowaniu jest przybliżenie Czytelnikowi wyników kilkunastu lat badań nad ciemną triadą cech osobowości: określenie wspólnego jądra triady oraz zidentyfikowanie niepowtarzalnych właściwości każdej z cech.

Makiawelizm, narcyzm i psychopatia jako ciemna triada osobowości

Nazwa „ciemna triada” (*Dark Triad*) została wymyślona przez amerykańskich psychologów Delroya Paulusa i Kevina Williamsa⁴ jako określenie dla trzech właściwości dyspozycyjnych, które są społecznie awersyjne i niepożądane, lecz stanowią przejaw „normalnej” zmienności w obrębie osobowości. Łączy je zarówno podobieństwo w sferze opisu, jak i umiarkowane, lecz konsekwentnie uzyskiwane, korelacje ich miar. „Makiawelizm” – pojęcie wprowadzone do psychologii przez Richarda Christiego⁵, od początku swego istnienia opisywało zespół właściwości osoby chłodnej emocjonalnie, egocentrycznej, nieufnej, pragmatycznej, cynicznej i dwulicowej, kontrolującej innych i manipulującej w celu uzyskania osobistych korzyści oraz niezainteresowanej dobrem partnera, jednak był to w założeniu opis osobowości wolnej od patologii⁶. „Narcyzm” i „psychopatia” są terminami zapożyczonymi z psychologii

⁴ D.L. Paulhus, K.M. Williams: *The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy*. „Journal of Research in Personality” 2002, vol. 36.

⁵ R. Christie, F. Geis: *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press, 1970.

⁶ I. Pilch: *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008.

klinicznej, opisującymi zaburzenia osobowości, a ich przejście do głównego nurtu badań nad osobowością dokonało się pod koniec ubiegłego stulecia. Istotą narcyzmu jest zaabsorbowanie sobą, poczucie własnej ważności, wyjątkowości, bycia lepszym, roszczeniowość, arogancja oraz instrumentalny stosunek do ludzi wykorzystywanych w celu utrzymania nierealistycznego obrazu siebie⁷. Z kolei dla psychopatii typowy jest niski poziom lęku i deficyty empatii, którym towarzyszy poszukiwanie doznań, impulsywność i antyspołeczne zachowania⁸. Włączenie wskazanych cech – jako subklinicznych form psychopatii i narcyzmu – do badań w populacji ogólnej wiązało się z rezygnacją z tradycyjnego, kategoryjnego, ujęcia (zgodnie z którym klasyfikujemy osobę według kryterium, na przykład do grupy psychopatów lub nie-psychopatów) na rzecz wymiarowego i przyjęcie, że cechy te można wiarygodnie mierzyć drogą samoopisu⁹.

Składowe ciemnej triady łączy ich antyspołeczny charakter. Deficyt empatii sprawia, że osoby o wysokim poziomie każdej z tych cech prezentują w kontaktach społecznych bezduszość i egoizm, traktują partnerów przedmiotowo, manipulują nimi i uzyskują korzyści ich kosztem¹⁰. Korelacje w obrębie triady wahają się w zależności od grupy i użytych kwestionariuszy i wynoszą: makiawelizm–narcyzm: od 0,17¹¹ do 0,6¹², makiawelizm–psychopatia: od 0,22¹³ do 0,67¹⁴, narcyzm–psychopatia: od

⁷ R. Bazińska, K. Drat-Ruszczak: *Struktura narcyzmu w polskiej adaptacji kwestionariusza NPI Raskina i Halla*. „Czasopismo Psychologiczne” 2000, T. 6.

⁸ J.R. Hall, S.D. Benning: *The „Successful” Psychopath: Adaptive and Subclinical Manifestations of Psychopathy in the General Population*. In: *Handbook of Psychopathy*. Ed. Ch.J. Patrick. New York–London The Guilford Press, 2006; J.M. LeBreton, J.F. Binning, A.J. Adorno: *Subclinical Psychopaths*. In: *Comprehensive Handbook of Personality and Psychopathology*. Vol. 1. Eds. J.C. Thomas, D.L. Segal, M. Hersen. Hoboken, NJ: Wiley&Sons, 2006.

⁹ I. Pilch: *Makiawelizm a psychopatia*. „Chowanna” 2013, T. 56.

¹⁰ M. Wai, N. Tiliopoulos: *The Affective and Cognitive Empathic Nature of the Dark Triad of Personality*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 52.

¹¹ K. Lee, M.C. Ashton: *Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five Factor Model and the HEXACO Model of Personality Structure*. „Personality and Individual Differences” 2005, vol. 38.

¹² P.K. Jonason, B.L. Koenig, J. Tost: *Living a Fast Live. The Dark Triad and Life History Theory*. „Human Nature” 2010, vol. 21.

¹³ P.K. Jonason, P. Kavanagh: *The Dark Side of Love: Love Styles and the Dark Triad*. „Personality and Individual Differences” 2010, vol. 49.

¹⁴ D.S. Gordon, S.M. Platek: *Trustworthy? The Brain Knows: Implicit Neural Responses to Faces that Vary in Dark Triad Personality Characteristics and Trustworthiness*. „Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology” 2009, vol. 3.

0,25¹⁵ do 0,6¹⁶. W zdecydowanej większości dotychczasowych badań makiawelizm mierzono za pomocą skali Mach IV¹⁷, a narcyzm – kwestionariuszem NPI¹⁸, co ułatwia porównywanie wyników.

Traktowanie ciemnej triady jako trzech częściowo nakładających się, lecz odrębnych cech skłoniło badaczy do szukania powiązań jej składowych z czynnikowymi koncepcjami osobowości. W odniesieniu do pięcioczynnikowego modelu osobowości najsilniejszy jest negatywny związek cech triady z Ugodowością, co implikuje przypisywanie osobom o wysokim poziomie makiawelizmu, narcyzmu i psychopatii takich cech, jak: egoistyczny, nietolerancyjny, niecierpliwy, autokratyczny, kłótlivy, agresywny¹⁹. Natomiast w modelu sześcioczynnikowym (HEXACO) elementy ciemnej triady są silnie negatywnie powiązane z czynnikiem Uczciwość-Skromność (*Honesty-Humility*)²⁰. Związek z ugodowością odzwierciedla nastawienie wobec partnera: nieufność, rywalizacja, egoizm, roszczeniowość i nieustępliwość, natomiast korelacje z uczciwością uwidaczniają sposób realizacji celów: z pominięciem norm współżycia społecznego, bez dbałości o moralny wymiar działań. Z kolei klasyfikowane w kołowym modelu cech interpersonalnych, wyznaczanym przez wymiary sprawczości (*agency*) i wspólnotowości (*communion*), elementy triady zajmują kwadrant drugi, z wysoką pozycją na wymiarze: sprawczość, i niską pozycją na wymiarze: wspólnotowość²¹. Ten model pokazuje najwyraźniej wspólne jądro trzech konstruktów, uwidaczniające się w kontaktach społecznych: dążenie do przewagi i osobistych korzyści oraz brak zainteresowania bliskością. W sferze wartości owo podo-

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ K.M. Williams, D.L. Paulhus: *Factor Structure of Self-Report Psychopathy Scale (SRP-II) in Non-forensic Samples*. „Personality and Individual Differences” 2004, vol. 37.

¹⁷ R. Christie, F. Geis: *Studies in Machiavellianism...*

¹⁸ R.N. Raskin, C.S. Hall: *Narcissistic Personality Inventory*. „Psychological Reports” 1979, vol. 45.

¹⁹ P.K. Jonason, B.L. Koenig, J. Tost: *Living a Fast Live...*; P.K. Jonason, N.P. Li, D.M. Buss: *The Costs and Benefits of the Dark Triad: Implications for Mate Poaching and Mate Retention Tactics*. „Personality and Individual Differences” 2010, vol. 48; P.K. Jonason, N.P. Li, E.A. Teicher: *Who is James Bond? The Dark Triad as an Agentic Social Style*. „Individual Differences Research” 2010, vol. 8; S. Jakobwitz, V. Egan: *The Dark Triad and Normal Personality Traits*. „Personality and Individual Differences” 2006, vol. 40.

²⁰ K. Lee, M.C. Ashton: *Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism...*

²¹ D.N. Jones, D.L. Paulhus: *Differentiating the Dark Triad within the Interpersonal Circumplex*. In: *Handbook of Interpersonal Psychology. Theory, Research, Assessment and Therapeutic Interventions*. Eds. L.M. Horowitz, S.N. Strack. Hoboken, NJ: Wiley&Sons, 2011.

bieństwo przejawia się w formie przywiązania do wartości sprawczych (status, władza, przewaga, sława, bogactwo, ambicja) kosztem wspólnotowych (współczucie, uprzejmość, altruizm, uczciwość, zdolność wybaczenia, harmonia)²².

Wszystkie cechy ciemnej triady są w znacznym stopniu genetycznie uwarunkowane, choć w tym przypadku specyfikę wykazuje makiawelizm, pozostający pod znaczącym wpływem środowiska wspólnego, czyli wychowania w rodzinie²³. Psychologowie ewolucyjni uważają je za cechy predysponujące do stosowania wysoce egoistycznej, oszukańczej strategii ewolucyjnej, umożliwiającej wykorzystywanie partnerów w warunkach, gdy oszustwo jest piętnowane i karane²⁴. Związane z tą strategią zachowania nie będą cenione i popierane, jednak z punktu widzenia celu biologicznego (przetrwanie i sukces reprodukcyjny) jest to strategia skuteczna. Osoby o wysokim poziomie makiawelizmu, narcyzmu i psychopatii stosują „szybką” (*fast*) strategię reprodukcyjną, polegającą na nawiązywaniu wielu krótkotrwałych związków²⁵, „odbijaniu” partnerów i niewierności²⁶. Strategia ta przeciwstawiana jest strategii „wolniejszej”, skoncentrowanej na pełnieniu ról rodzicielskich. Późniejsze badania wykazały, że jedynie u psychopatów „szybka” strategia zdecydowanie dominuje²⁷, natomiast makiaweliści wykazują największą elastyczność zachowań związanych z nawiązywaniem i utrzymywaniem związków romantycznych²⁸.

Fakt, że miary ciemnej triady są skorelowane, zachęca niektórych badaczy do stosowania pojedynczego (zbiorczego) wskaźnika dla wszystkich jej składowych (np. tzw. Dirty Dozen)²⁹. Badacze stosujący to podejście uważają, że cechy w obrębie triady różnią się jedynie marginalnie³⁰, jednak takie twierdzenie nie wydaje się uprawnione. Wyniki dzie-

²² P.D. Trapnell, D.L. Paulhus: *Agentic and Communal Values: Their Scope and Measurement*. „Journal of Personality Assessment” 2012, vol. 94.

²³ P.A. Vernon et al.: *A Behavioral Genetic Investigation of the Dark Triad and the Big 5*. „Personality and Individual Differences” 2008, vol. 44; L. Veselka et al.: *Beyond the Big Five: The Dark Triad and the Supernumerary Personality Inventory*. „Twin Research and Human Genetics” 2011, vol. 14.

²⁴ P.K. Jonason, G.D. Webster: *The Dirty Dozen: A Concise Measure of the Dark Triad*. „Psychological Assessment” 2010, vol. 22.

²⁵ P.K. Jonason et al.: *The Dark Triad: Facilitating a Short-term Mating Strategy in Men*. „European Journal of Personality” 2009, vol. 23.

²⁶ P.K. Jonason, N.P. Li, D.M. Buss: *The Costs and Benefits...*

²⁷ D.N. Jones, D.L. Paulhus: *The Role of Impulsivity in the Dark Triad of Personality*. „Personality and Individual Differences” 2011, vol. 51.

²⁸ P.K. Jonason, P. Kavanagh: *The Dark Side of Love: Love Styles...*

²⁹ P.K. Jonason, G.D. Webster: *The Dirty Dozen: A Concise Measure...*

³⁰ P.K. Jonason, N.P. Li, E.A. Teicher: *Who is James Bond? The Dark Triad...*

siątków badań pokazały różnice w zachowaniach osób makiawelicznych, narcystycznych i psychopatycznych pozwalając na coraz lepsze rozumienie specyfiki trzech konstruktów tworzących triadę. Adrian Furnham, Steven C. Richards i Delroy L. Paulhus³¹ zalecają badaczom stosowanie osobnych miar makiawelizmu, psychopatii i narcyzmu w tej samej grupie, a następnie wykorzystanie analizy regresji w celu uwidocznienia różnic pomiędzy trzema cechami.

Makiawelizm, narcyzm i psychopatia – analiza różnic

Porównanie związków makiawelizmu, psychopatii i narcyzmu z podstawowymi wymiarami osobowości nie pozwala na opis tego, co specyficzne dla każdej z cech. Tych różnicujących wymiarów należy szukać na niższym poziomie ogólności. Dla psychopatii wymiarem takim może być impulsywność, odróżniająca tę właściwość od makiawelizmu i narcyzmu³². Natomiast tendencja do wzmacniania własnego „ja”, ulepszania własnego wizerunku (*self-enhancement*) jest charakterystyczna jedynie dla osób narcystycznych. Z kolei jedynie makiawelistom przypisuje się umiejętność strategicznego myślenia i długoterminowego planowania, przewidywania oraz kierowanie się bilansem zysków i strat³³. Deficyty w uzewnętrznianiu i rozumieniu emocji łączą makiawelistów i psychopatów, lecz u osób narcystycznych obserwowano odwrotny wzór zależności³⁴.

Wyniki badań nad ciemną triadą dostarczają ciekawego materiału porównawczego, pozwalając na analizę różnic w zachowaniu osób o wysokim poziomie poszczególnych „ciemnych” cech, które umożliwiają realizację trzech odmiennych strategii interpersonalnych. Choć wszystkie trzy cechy predysponują do antyspołecznego zachowania, to w niejednakowym stopniu. Subkliniczna psychopatia w każdym z badań jest silnym predyktorem przestępczości i wszelkiego typu agresywnych i antyspołecznych zachowań. Agresywne zachowanie pojawia się u osoby psycho-

³¹ A. Furnham, S.C. Richards, D.L. Paulhus: *The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review*. „Social and Personality Psychology Compass” 2013, vol. 7.

³² D.N. Jones, D.L. Paulhus: *The Role of Impulsivity in the Dark Triad...*

³³ D.N. Jones, D.L. Paulhus: *Machiavellianism*. In: *Individual Differences in Social Behavior*. Eds. M.R. Leary, R.H. Hoyle. New York: Guilford, 2009; J.F. Rauthmann, T. Will: *Proposing a Multidimensional Machiavellianism Conceptualization*. „Social Behavior and Personality” 2011, vol. 39.

³⁴ L. Veselka, J. Aitken Schermer, P.A. Vernon: *The Dark Triad and an Expanded Framework...*; K.V. Petrides et al.: *Trait Emotional Intelligence and the Dark Triad of Personality*. „Twin Research and Human Genetics” 2011, vol. 14.

patycznej zarówno jako odpowiedź na prowokację, jak i bez jakiejkolwiek prowokacji ze strony otoczenia³⁵. Osoby narcystyczne reagują agresją na prowokację – przede wszystkim w sytuacji zagrożenia *ego*, gdy interpretują zachowanie partnera jako osobistą zniewagę³⁶. Makiawelizm jako strategia zakładająca instrumentalną manipulację otoczeniem w zasadzie wyklucza otwarte okazywanie agresji z obawy przed negatywnymi konsekwencjami, choć należy się spodziewać łamania zasad i nieetycznego zachowania. Badania wykazują, że makiawelistom przypisać można: (a) mniejszej wagi wykroczenia, na przykład oszustwa akademickie³⁷, (b) wykroczenia, które są trudne do udowodnienia i za które nie grozi nieuchronna i natychmiastowa kara, na przykład znęcanie się (*bullying*) w miejscu pracy³⁸ i poza nim³⁹, przywłaszczanie własności intelektualnej⁴⁰, a także (c) takie wykroczenia, które niosą możliwość osiągnięcia wysokiego zysku przy niskim prawdopodobieństwie wykrycia (korupcja, sabotaż, oszustwa podatkowe)⁴¹.

Manipulacja interpersonalna może służyć różnym celom. U osoby narcystycznej manipulacja służy wzmacnianiu „ja”, podwyższaniu statusu, zdobywaniu uwagi, podziwu i popularności. Makiawelista jest zainteresowany własną korzyścią, przy czym chętnie wybiera cele związane

³⁵ K.M. Williams, D.L. Paulhus: *Factor Structure of Self-Report Psychopathy Scale...*; J.M. LeBreton, J.F. Binning, A.J. Adorno: *Subclinical Psychopaths...*

³⁶ B.A. Bettencourt et al.: *Personality and Aggressive Behavior under Provoking and Neutral Conditions: A Meta-analytic Review*. „Psychological Bulletin” 2006, vol. 132; D.N. Jones, D.L. Paulhus: *Different Provocations Trigger Aggression in Narcissists and Psychopaths*. „Social Psychological and Personality Science” 2010, vol. 1.

³⁷ K.M. Williams, C. Nathanson, D.L. Paulhus: *Identifying and Profiling Scholastic Cheaters: Their Personality, Cognitive Ability, and Motivation*. „Journal of Experimental Psychology: Applied” 2010, vol. 16.

³⁸ D.K. Linton, J.L. Power: *The Personality Traits of Workplace Bullies are Often Shared by Their Victims: Is There a Dark Side to Victims?* „Personality and Individual Differences” 2013, vol. 54.

³⁹ H.M. Baughman et al.: *Relationships between Bullying Behaviours and the Dark Triad: A Study with Adults*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 52.

⁴⁰ S.J. Winter, A.C. Stylianou, R.A. Giacalone: *Individual Differences in the Acceptability of Unethical Information Technology Practices: The Case of Machiavellianism and Ethical Ideology*. „Journal of Business Ethics” 2004, vol. 54.

⁴¹ R.A. Giacalone, S.B. Knouse: *Justifying Wrongful Employee Behavior: The Role of Personality in Organizational Sabotage*. „Journal of Business Ethics” 1990, vol. 9; D. Ghosh, T.L. Crain: *Experimental Investigation of Ethical Standards and Perceived Probability of Audit on Intentional Noncompliance*. „Behavioral Research in Accounting” 1996, vol. 8.

z władzą, posiadaniem i statusem, lecz także jest zainteresowany ochroną własnej reputacji⁴². Psychopata dostarcza sobie mocnych wrażeń, osiągając tą drogą stan ekscytacji; manipulacja może służyć osiągnięciu przyjemności i satysfakcji z „bawienia się” ludźmi oraz zaspokajaniu potrzeb „tu i teraz”. Realizacja każdego z tych celów wymaga umiejętności pewnego dostosowania własnego zachowania do zmieniającej się sytuacji społecznej.

John F. Rauthmann opisał ciekawe różnice dotyczące obserwacyjnej samokontroli, potwierdzające odmienne strategie autoprezentacji, dostosowane do wskazanych celów⁴³. Forma obserwacyjnej samokontroli służąca zdobywaniu nagród społecznych (*acquisitive*), odzwierciedlająca pozytywny stosunek do kontaktów społecznych – nadzieję na akceptację i sukces, przejawiająca się w wrażliwości na zachowanie partnerów i tendencji do kierowania wywieranym wrażeniem, wykazywała silne związki z narcyzmem. Ochronna (*protective*) samokontrola, wynikająca z lęku przed odrzuceniem, odzwierciedlająca dążenie do tego, by zachowanie podmiotu było akceptowane i oceniane jako „właściwe”, wiązała się z makiawelizmem, co potwierdza opinię o makiawelistach jako osobach skoncentrowanych na sobie, niezbyt wrażliwych na zmiany zachowania partnerów⁴⁴. Psychopatia była związana z obiema formami obserwacyjnej samokontroli.

Trzy konstrukty tworzące ciemną triadę mogą być traktowane jako cechy interpersonalne. Osoba narcystyczna poszukująca aprobaty, makiawelista osiągający satysfakcję dzięki skutecznemu wywieraniu wpływu oraz raniący innych psychopata – każda z tych osób potrzebuje obecności innych ludzi, choć cele, jakie dzięki nim osiąga, są odmienne. Rozróżnienie pomiędzy cechami triady może być także dokonywane poza interpersonalnym kontekstem. Wtedy wykorzystywanie innych może być uznane za „efekt uboczny” nadmiernej koncentracji na sobie (narcyzm), impulsywności (psychopatia) oraz dążenia do celu wszystkimi możliwymi drogami (makiawelizm), a charakterystyczne dla tych cech zachowania można obserwować także w sytuacjach niewymagających obecności ludzi (na przykład oglądanie swego odbicia w lustrze lub oszustwa podatkowe)⁴⁵.

⁴² I. Pilch: *Makiawelizm a skuteczność działań*. W: Kryzysy, katastrofy kataklizmy w perspektywie jednostkowej i społecznej. Red. K. Popiołek, A. Bańka. Poznań: Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, 2011, s. 90–104.

⁴³ J.F. Rauthmann: *Acquisitive or Protective Self-presentation of Dark Personalities? Associations among the Dark Triad and Self-monitoring*. „Personality and Individual Differences” 2011, vol. 51.

⁴⁴ D.N. Jones, D.L. Paulhus: *Machiavellianism...*

⁴⁵ D.N. Jones, D.L. Paulhus: *Differentiating the Dark Triad...*, s. 262.

Cechy stanowiące ciemną triadę są od kilkadziesiąt lat badane przez psychologów organizacji. Osoby z „ciemnymi” cechami są zwykle uważane za pracowników toksycznych – niepożądanych, szkodzących organizacji, będących źródłem problemów dla przełożonych, podwładnych i kolegów. Metaanaliza badań prowadzonych na przestrzeni 60 lat wykazała, że wraz ze wzrostem makiawelizmu i psychopatii pracowników można oczekiwać obniżania się jakości ich pracy, natomiast nasilenie niepożądanych zachowań w miejscu pracy jest związane z każdą z trzech „ciemnych” cech⁴⁶. Są także próby opisanego psychopatów awansujących w organizacjach⁴⁷ oraz narcystycznych liderów, którzy kierują równie skutecznie (choć nie w ten sam sposób) jak ich nienarcystyczni koledzy⁴⁸. Choć w pewnych konkretnych warunkach nasilenie „ciemnych” cech może pomagać w awansie i przyczyniać się do osiągnięcia sukcesu, to wysiłek badaczy i praktyków skupiony jest głównie na tym, w jaki sposób można zidentyfikować takie jednostki i nie dopuścić do ich awansu⁴⁹. W przypadku makiawelizmu często podkreślane jest znaczenie środowiska pracy (wyrażonych wprost norm i oczekiwań, odpowiedniego systemu nagród i kar, wysokich standardów etycznych organizacji, odpowiedniej kontroli), które może zahamować niepożądane zachowania makiawelicznego pracownika⁵⁰.

W ostatnim czasie pod szyldem „ciemnej triady” podejmowane są próby określenia specyfiki pracowników z każdą z „ciemnych” cech. Przykładem mogą być badania Petera K. Jonasona, Sarah Slomski i Jamiego Partyki⁵¹, którzy stwierdzili, że pracownicy psychopatyczni są skłonni używać twardych taktyk wpływu (opartych na presji), narcystyczni stosują taktyki miękkie (partner jest przekonywany, że dane działanie leży w jego interesie), natomiast pracownicy makiaweliczni wykorzystują te dwie grupy taktyk w jednakowym stopniu. Taktyką wpływu wyróżniającą psychopatów było stosowanie gróźb, makiawelistów – użycie uroku

⁴⁶ E.H. O’Boyle et al.: *A Meta-analysis of the Dark Triad and Work Behavior: A Social Exchange Perspective*. „Journal of Applied Psychology” 2012, vol. 97.

⁴⁷ P. Babiak, R. Hare: *Snakes in Suits*. New York: Regan Books, 2006.

⁴⁸ A. Chatterjee, D. Hambrick: *It’s All about Me*. „Administrative Science Quarterly” 2007, vol. 52, s. 351–386.

⁴⁹ A. Furnham: *Personality Disorders and Derailment at Work: The Paradoxical Positive Influence of Pathology in the Workplace*. In: *Research Companion to the Dysfunctional Workplace*. Eds. J. Langan-Fox, C.L. Cooper, R.J. Klimoski. Cheltenham, UK–Northampton, MA: Edward Elgar, 2007.

⁵⁰ J.J. Dahling, D. Kuyumcu, E.H. Librizzi: *Machiavellianism, Unethical Behavior, and Well-being in Organizational Life*. In: *Handbook of Unethical work Behavior: Implications for Individual Well-being*. Eds. R.A. Giacalone, M.D. Pro-mislo. Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2012.

⁵¹ P.K. Jonason, S. Slomski, J. Partyka: *The Dark Triad at Work: How Toxic Employees Get Their Way*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 52.

osobistego i jawna manipulacja, a w przypadku osób narcystycznych – wykorzystywanie urody.

Osoby z „ciemnymi” cechami osobowości („jastrzębie”) stanowią dla innych zagrożenie i z pewnością nie powinny być obdarzane zaufaniem. Można oczekiwać, że jednostki skłonne do kooperacji (stosujące w ewolucyjnej grze o przetrwanie strategię „gołębia”) posiadły umiejętność wczesnej detekcji sygnałów zagrożenia ze strony preferujących rywalizację i eksploatację „jastrzębi”, by móc bronić się skutecznie⁵². Niedawne badania pokazały, że ludzie faktycznie są w stanie odróżnić osoby o wysokim i niskim poziomie „ciemnych” cech na podstawie morfogenetycznych właściwości ich twarzy⁵³. Opisano też różnice w aktywacji ciała migdałowatego podczas spostrzegania twarzy osób różniących się poziomem psychopatii (i w mniejszym stopniu makiawelizmu)⁵⁴. Można dowodzić, że psychopatia, z ewolucyjnego punktu widzenia, nie musi być maskowana, ponieważ jej łatwo zauważalne symptomy mogą odstraszyć potencjalnego agresora i wywołać uległość ofiary. Z kolei makiawelizm i narcyzm, jako strategię, których skuteczność opiera się na braku jawności motywów i środków prowadzących do celu, zdecydowanie nie powinny być komunikowane potencjalnym partnerom w pierwszym kontakcie. Obecnie nie wiadomo, czy tak jest w istocie oraz jakie konkretnie elementy wyglądu osób z „ciemnymi” cechami stanowią wskazówkę dla innych ludzi.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę społecznie podzielany systemem wartości, można rozróżnić jaśniejszą (zawierającą cechy oceniane pozytywnie, pożądane) i ciemniejszą (nieaprobowaną) stronę osobowości. Tym tropem poszli badacze, zestawiając trzy społecznie niepożądane, awersyjne cechy osobowości i nadając im nazwę „ciemna triada”. Łączy je „eksploatatorski” styl behawioralny: jednostka próbuje realizować założone cele kosztem dobra wspólnego, szkodząc innym, a więc koncentruje wysiłki na sprawczym aspekcie swych działań z całkowitym pominięciem aspektu wspólnotowego. Można analizować związane z każdą z cech strategię behawioralną z punktu widzenia korzyści i strat stosujących je osób⁵⁵, jednak przez

⁵² I. Pilch: *Makiawelizm a skuteczność...*

⁵³ N.S. Holzman: *Facing a Psychopath: Detecting the Dark Triad from Emotionally-neutral Faces, Using Prototypes from the Personality Faceaurus*. „Journal of Research in Personality” 2011, vol. 45.

⁵⁴ D.S. Gordon, S.M. Platek: *Trustworthy? The Brain Knows...*

⁵⁵ P.K. Jonason et al.: *The Antihero in Popular Culture: Life History Theory and the Dark Triad Personality Traits*. „Review of General Psychology” 2012, vol. 16.

innych ludzi w zdecydowanej większości przypadków będą one oceniane negatywnie⁵⁶.

W zależności od kryterium, badacze spostrzegają narcyzm⁵⁷ lub makiawelizm⁵⁸ jako odmienne od pozostałych. Makiawelizm jako jedyny pozostaje pod silnym wpływem środowiska wspólnego, co sugeruje wyraźny wpływ technik wychowawczych na jego formowanie. Jones i Paulhus proponują dwa moderatory pozwalające rozróżnić cechy triady: perspektywę czasową, która odróżnia makiawelistów (realizacja celów także w dłuższym przedziale czasu) od osób psychopatycznych i narcystycznych (wyłącznie orientacja krótkoterminowa), oraz potrzebę tożsamości (*identity need*), definiowaną jako koncentracja na celach abstrakcyjnych i symbolicznych (narcyzm) w przeciwieństwie do celów konkretnych (makiawelizm i psychopatia)⁵⁹.

Badania w paradygmacie genetyki zachowania prowadzą do wniosku, że ciemna triada, reprezentująca różnorodność antyspołecznych właściwości, powinna być włączona w główny nurt badań nad osobowością, w dominującym bowiem pięcioczynnikowym modelu osobowości nie uwzględnia się zmienności tego typu⁶⁰. Niektórzy badacze postulują jednak odwrotne rozwiązanie, twierdząc, że ciemna triada mogłaby być lepiej rozumiana na tle wymiarów osobowości zaburzonej⁶¹.

Badania ciemnej triady prowadzą do wniosku, że identyczne zachowania mogą wynikać z odmiennych motywów i być elementami odmiennych strategii działania. Strategie te mogą być oceniane (z punktu widzenia jednostki) jako adaptacyjne lub nie – w zależności od kontekstu, w jakim są stosowane. Rozumienie tej różnorodności daje szansę na skuteczniejsze przeciwdziałanie negatywnym skutkom społecznie awersyjnych strategii interpersonalnych w różnych obszarach życia społecznego. Taką tendencję widać wyraźnie w pracach psychologów organizacji, proponujących odmienne sposoby oddziaływania wobec pracowników kategoryzowanych do każdej z trzech „ciemnych” osobowości. Z ewolucyjnego punktu widzenia trzy elementy triady mogą mieć całkowicie odmienną etiologię,

⁵⁶ J.F. Rauthmann, G.P. Kolar: *How „Dark” are the „Dark Triad Traits” Examining the Perceived Darkness of Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 53.

⁵⁷ R. Stead et al.: *Conceptualizing the Dark Triad of Personality: Links to Social Symptomatology*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 53.

⁵⁸ L. Veselka, J. Aitken Schermer, P.A. Vernon: *Beyond the Big Five: The Dark Triad...*; J.F. Rauthmann: *Acquisitive or Protective Self-presentation...*

⁵⁹ D.N. Jones, D.L. Paulhus: *Differentiating the Dark Triad...*

⁶⁰ L. Veselka, J. Aitken Schermer, P.A. Vernon: *Beyond the Big Five: The Dark Triad...*; Eidem: *The Dark Triad and an Expanded Framework of Personality*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 53.

⁶¹ R. Stead et al.: *Conceptualizing the Dark Triad...*

co Jones i Paulhus⁶² wyjaśniają, odwołując się do pojęcia „konwergencja” („ewolucja zbieżna”).

Wiele problemów wiąże się z pomiarem cech ciemnej triady: pewna jednostronność miary narcyzmu (NPI) sprawia, że niewystarczająco odzwierciedla ona społecznie niekorzystne właściwości subklinicznego narcyzmu (na przykład poczucie wyjątkowych uprawnień), dlatego postuluje się rezygnację z jednowymiarowego ujęcia tego konstruktu na rzecz ujęcia wielowymiarowego⁶³. Podobny problem związany jest z psychopatią, która najczęściej jest badana jako konstrukt wielowymiarowy⁶⁴. Poważnym ograniczeniem obecnie stosowanych testów jest ich czasochłonność, w związku z tym podejmowane są próby konstrukcji nowego, „krótszego” narzędzia badawczego⁶⁵.

Bibliografia

- Ashton M.C., Lee K.: *Empirical, Theoretical, and Practical Advantages of the HEXACO Model of Personality Structure*. „Personality and Social Psychology Review” 2007, vol. 11.
- Babiak P., Hare R.: *Snakes in Suits*. New York: Regan Books, 2006.
- Baughman H.M. et al.: *Relationships between Bullying Behaviours and the Dark Triad: A Study with Adults*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 52.
- Baumeister R.F., Leary M.R.: *The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as Fundamental Human Motivation*. „Psychological Bulletin” 1995, vol. 117.
- Bazińska R., Drat-Ruszczak K.: *Struktura narcyzmu w polskiej adaptacji kwestionariusza NPI Raskina i Halla*. „Czasopismo Psychologiczne” 2000, T. 6.
- Bettencourt B.A. et al.: *Personality and Aggressive Behavior under Provoking and Neutral Conditions: A Meta-analytic Review*. „Psychological Bulletin” 2006, vol. 132.
- Brown R.P., Budzek K., Tamborski M.: *On the Meaning and Measure of Narcissism*. „Personality and Social Psychology Bulletin” 2009, vol. 35.

⁶² D.N. Jones, D.L. Paulhus: *Differentiating the Dark Triad...*, s. 253.

⁶³ R.P. Brown, K. Budzek, M. Tamborski: *On the Meaning and Measure of Narcissism*. „Personality and Social Psychology Bulletin” 2009, vol. 35; K.A. Dickinson, A.L. Pincus: *Interpersonal Analysis of Grandiose and Vulnerable Narcissism*. „Journal of Personality Disorders” 2003, vol. 17.

⁶⁴ I. Pilch: *Makiawelizm a psychopatia...*

⁶⁵ H.M. Baughman et al.: *Relationships between Bullying Behaviours...*

- Chatterjee A., Hambrick D.: *It's All about Me.* „Administrative Science Quarterly” 2007, vol. 52, s. 351–386.
- Christie R., Geis F.: *Studies in Machiavellianism.* New York: Academic Press, 1970.
- Costa P.T., McCrae R.R.: *Osobowość dorosłego człowieka. Perspektywa teorii pięcioczynnikowej.* Tłum. B. Majczyna. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005.
- Dahling J.J., Kuyumcu D., Librizzi E.H.: *Machiavellianism, Unethical Behavior, and Well-being in Organizational Life.* In: *Handbook of Unethical work Behavior: Implications for Individual Well-being.* Eds. R.A. Giacalone, M.D. Promislo. Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2012.
- Dickinson K.A., Pincus A.L.: *Interpersonal Analysis of Grandiose and Vulnerable Narcissism.* „Journal of Personality Disorders” 2003, vol. 17.
- Furnham A.: *Personality Disorders and Derailment at Work: The Paradoxical Positive Influence of Pathology in the Workplace.* In: *Research Companion to the Dysfunctional Workplace.* Eds. J. Langan-Fox, C.L. Cooper, R.J. Klimoski. Cheltenham, UK–Northampton, MA: Edward Elgar, 2007.
- Furnham A., Richards S.C., Paulhus D.L.: *The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review.* „Social and Personality Psychology Compass” 2013, vol. 7.
- Ghosh D., Crain T.L.: *Experimental Investigation of Ethical Standards and Perceived Probability of Audit on Intentional Noncompliance.* „Behavioral Research in Accounting” 1996, vol. 8.
- Giacalone R.A., Knouse S.B.: *Justifying Wrongful Employee Behavior: The Role of Personality in Organizational Sabotage.* „Journal of Business Ethics” 1990, vol. 9.
- Gordon D.S., Platek S.M.: *Trustworthy? The Brain Knows: Implicit Neural Responses to Faces that Vary in Dark Triad Personality Characteristics and Trustworthiness.* „Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology” 2009, vol. 3.
- Hall J.R., Benning S.D.: *The „Successful” Psychopath: Adaptive and Sub-clinical Manifestations of Psychopathy in the General Population.* In: *Handbook of Psychopathy.* Ed. Ch.J. Patrick. New York–London: The Guilford Press, 2006.
- Holzman N.S.: *Facing a Psychopath: Detecting the Dark Triad from Emotionally-neutral Faces, Using Prototypes from the Personality Faceaurus.* „Journal of Research in Personality” 2011, vol. 45.
- Jakobwitz S., Egan V.: *The Dark Triad and Normal Personality Traits.* „Personality and Individual Differences” 2006, vol. 40.
- Jonason P.K., Kavanagh P.: *The Dark Side of Love: Love Styles and the Dark Triad.* „Personality and Individual Differences” 2010, vol. 49.

- Jonason P.K., Koenig B.L., Tost J.: *Living a Fast Live. The Dark Triad and Life History Theory*. „Human Nature” 2010, vol. 21.
- Jonason P.K., Li N.P., Buss D.M.: *The Costs and Benefits of the Dark Triad: Implications for Mate Poaching and Mate Retention Tactics*. „Personality and Individual Differences” 2010, vol. 48.
- Jonason P.K., Li N.P., Teicher E.A.: *Who is James Bond? The Dark Triad as an Agentic Social Style*. „Individual Differences Research” 2010, vol. 8.
- Jonason P.K., Slomski S., Partyka J.: *The Dark Triad at Work: How Toxic Employees Get Their Way*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 52.
- Jonason P.K., Webster G.D.: *The Dirty Dozen: A Concise Measure of the Dark Triad*. „Psychological Assessment” 2010, vol. 22.
- Jonason P.K. et al.: *The Antihero in Popular Culture: Life History Theory and the Dark Triad Personality Traits*. „Review of General Psychology” 2012, vol. 16.
- Jonason P.K. et al.: *The Dark Triad: Facilitating a Short-term Mating Strategy in Men*. „European Journal of Personality” 2009, vol. 23.
- Jones D.N., Paulhus D.L.: *Differentiating the Dark Triad within the Interpersonal Circumplex*. In: *Handbook of Interpersonal Psychology. Theory, Research, Assessment and Therapeutic Interventions*. Eds. L.M. Horowitz, S.N. Strack. Hoboken, NJ: Wiley&Sons 2011.
- Jones D.N., Paulhus D.L.: *Different Provocations Trigger Aggression in Narcissists and Psychopaths*. „Social Psychological and Personality Science” 2010, vol. 1.
- Jones D.N., Paulhus D.L.: *Machiavellianism*. In: *Individual Differences in Social Behavior*. Eds. M.R. Leary, R.H. Hoyle. New York: Guilford, 2009.
- Jones D.N., Paulhus D.L.: *The Role of Impulsivity in the Dark Triad of Personality*. „Personality and Individual Differences” 2011, vol. 51.
- LeBreton J.M., Binning J.F., Adorno A.J.: *Subclinical Psychopaths*. In: *Comprehensive Handbook of Personality and Psychopathology*. Vol. 1. Eds. J.C. Thomas, D.L. Segal, M. Hersen. Hoboken, NJ: Wiley&Sons, 2006.
- Lee K., Ashton M.C.: *Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five Factor Model and the HEXACO Model of Personality Structure*. „Personality and Individual Differences” 2005, vol. 38.
- Linton D.K., Power J.L.: *The Personality Traits of Workplace Bullies are Often Shared by Their Victims: Is There a Dark Side to Victims?* „Personality and Individual Differences” 2013, vol. 54.
- Maslow A.H.: *Motywacja i osobowość*. Tłum. P. Sawicka. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1990.
- O’Boyle E.H. et al.: *A Meta-analysis of the Dark Triad and Work Behavior: A Social Exchange Perspective*. „Journal of Applied Psychology” 2012, vol. 97.

- Paulhus D.L., Williams K.M.: *The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy*. „Journal of Research in Personality” 2002, vol. 36.
- Petrides K.V. et al.: *Trait Emotional Intelligence and the Dark Triad of Personality*. „Twin Research and Human Genetics” 2011, vol. 14.
- Pilch I.: *Makiawelizm a psychopatia*. „Chowanna” 2013, T. 56.
- Pilch I.: *Makiawelizm a skuteczność działań*. W: *Kryzysy, katastrofy katastrofizm w perspektywie jednostkowej i społecznej*. Red. K. Popiołek, A. Bańka. Poznań: Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, 2011, s. 90–104.
- Pilch I.: *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008.
- Raskin R.N., Hall C.S.: *Narcissistic Personality Inventory*. „Psychological Reports” 1979, vol. 45.
- Rauthmann J.: *Acquisitive or Protective Self-presentation of Dark Personalities? Associations among the Dark Triad and Self-monitoring*. „Personality and Individual Differences” 2011, vol. 51.
- Rauthmann J.F., Kolar G.P.: *How „Dark” are the „Dark Triad Traits” Examining the Perceived Darkness of Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 53.
- Rauthmann J.F., Will T.: *Proposing a Multidimensional Machiavellianism Conceptualization*. „Social Behavior and Personality” 2011, vol. 39.
- Stead R. et al.: *Conceptualizing the Dark Triad of Personality: Links to Social Symptomatology*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 53.
- Trapnell P.D., Paulhus D.L.: *Agentic and Communal Values: Their Scope and Measurement*. „Journal of Personality Assessment” 2012, vol. 94.
- Vernon P.A. et al.: *A Behavioral Genetic Investigation of the Dark Triad and the Big 5*. „Personality and Individual Differences” 2008, vol. 44.
- Veselka L., Aitken Schermer J., Vernon P.A.: *Beyond the Big Five: The Dark Triad and the Supernumerary Personality Inventory*. „Twin Research and Human Genetics” 2011, vol. 14.
- Veselka L., Aitken Schermer J., Vernon P.A.: *The Dark triad and an Expanded Framework of Personality*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 53, s. 417–425.
- Wai M., Tiliopoulos N.: *The Affective and Cognitive Empathic Nature of the Dark Triad of Personality*. „Personality and Individual Differences” 2012, vol. 52.
- Williams K.M., Nathanson C., Paulhus D.L.: *Identifying and Profiling Scholastic Cheaters: Their Personality, Cognitive Ability, and Motivation*. „Journal of Experimental Psychology: Applied” 2010, vol. 16.
- Williams K.M., Paulhus D.L.: *Factor Structure of Self-Report Psychopathy Scale (SRP-II) in Non-forensic Samples*. „Personality and Individual Differences” 2004, vol. 37.

Winter S.J., Stylianou A.C., Giacalone R.A.: *Individual Differences in the Acceptability of Unethical Information Technology Practices: The Case of Machiavellianism and Ethical Ideology*. „Journal of Business Ethics” 2004, vol. 54.

Irena Pilch

**Machiavellianism, narcissism, psychopathy –
The dark triad as an attempt at describing the personality
of an explorer**

Summary: Among the personality traits we can distinguish those that bring us closer to other people, and thus enable us to forge close and stable relationships, as well as those that favor self-centered and antisocial behavior. The notion of the dark triad is a collective term to denote three socially aversive and undesirable traits that here are read as an expression of the “normal” variability within personality – that is, Machiavellianism, subclinical narcissism and subclinical psychopathy. People manifesting high intensiveness of such traits lack empathy and treat others in an objective way, they tend to be heartless and self-centered, as well as tend to make use of interpersonal manipulation and exploitation of their partners. Research conducted on the dark triad bring a very interesting comparative results that allow for the analysis of similarities and differences in behavior of people who carry particular dark traits, and thus use three similar yet disparate at the same time interpersonal strategies.

Key words: the dark triad, Machiavellianism, subclinical narcissism, subclinical psychopathy, antisocial behavior, personality

Irena Pilch

**Machiavellismus, Narzissmus, Psychopathie:
dunkle Triade als ein Versuch, die Persönlichkeit des Ausbeuters
zu schildern**

Zusammenfassung: Unter den Persönlichkeitsmerkmalen sind solche, die uns ermöglichen, mit anderen Menschen vertraut zu werden und enge, feste Beziehungen zu schließen, als auch solche, die egoistisches und asoziales Verhalten determinieren können. Die Bezeichnung „dunkle Triade“ ist ein Sammelbegriff für drei vom Standpunkt der Gesellschaft aversive und unerwünschte Merkmale, die hier als Ausdruck der „normalen“ Veränderlichkeit im Bereich der Persönlichkeit: Machiavellismus, subklinischer Narzissmus und subklinische Psychopathie betrachtet werden. Für Personen mit hohem Niveau der genannten Merkmale sind typisch: Mangel an Empathie, Gefühllosigkeit und Egoismus, instrumentaler Umgang mit anderen Menschen, Neigung zu interpersonaler Manipulation und Ausbeutung der Partner. Die Ergebnisse der Forschungen über die dunkle Triade sind ein interessantes Vergleichsmaterial; sie lassen, die Ähnlichkeiten und die Unterschiede im Verhalten der Personen mit hohem Niveau

der einzelnen „dunklen“ Merkmale, die drei ähnliche, doch unterschiedliche interpersonale Strategien vertreten, untersuchen.

Schlüsselwörter: dunkle Triade, Machiavellismus, subklinischer Narzissmus, subklinische Psychopathie, asoziales Verhalten, Persönlichkeit